

МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА ЕКОРУРАЛНОГ ТУРИЗМА У БЕЗДАНУ

POSSIBILITIES OF DEVELOPMENT OF ECORURAL TOURISM IN BEZDAN

Игор Стаменковић, Станислава Луткић***

РЕЗИМЕ: *Бездан, један од највећих сеоских насеља западне Бачке, са леве стране Дунава, налази се на контакту лесне терасе и алувијалне равни у северозападном делу Војводине. Представља једно од већих места у сомборској општини. Удаљен је 10 км од границе са Мађарском, 6 км од хрватске границе и Дунава, и 18 км од Сомбора. Популарно се назива водено насеље, јер је окружен воденим токовима и до њега се може стићи само преко мостова. Посебну погодност развоју многих облика туризма, који би се развијали у концепту одрживог туризма и развоја, представља непосредни контакт насеља са Специјалним резерватом природе „Горње Подунавље”. У раду су представљени његови природни, културни и туристички потенцијали у циљу развоја екоруралног туризма.*

Кључне речи: *Бездан, екорурални туризам, општина Сомбор.*

ABSTRACT: *Bezdan, one of the largest rural settlements of the western Backa, on the left of the Danube, is located on the contact of loess terrace and marsh in the north-western part of Vojvodina. It is one of the largest places in Sombor municipality. It is 10 km far from the Hungarian border, 6 km from the Croatian border and 18 km from Sombor. It is popularly called watery settlement, because it is surrounded by water flows and one can get to it only across bridges. Its natural, cultural and tourist potentials are presented in the aim of development of ecorural tourism.*

Key words: *Bezdan, ecorural tourism, Sombor municipality.*

УВОД

Туристичка понуда Војводине почива на њеном изразитом природном богатству и историјском наслеђу, националној и религијској разноликости. Значај таквих природних потенцијала почива и на понуди аутохтоних производа и промовисању

* Универзитет у Новом Саду, Департман за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ, Нови Сад, igorrrrogi@yahoo.com

** Дипломирани менаџер у туризму, Сомбор, slutkic@yahoo.com

војвођанског начина живота (мултикултуралности и гостољубивости). На контакту лесне терасе и алувијалне равни у северозападном делу Војводине, окружен воденим токовима, налази се Бездански атар који представља прави мозаик земљишта са чак десетак различитих типова и богатим културним и етно-наслеђем. По свом положају, природним лепотама и прошлости представља привлачно туристичко место.

ТУРИСТИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ

Удаљен је 10 км од границе са Мађарском, 6 км од хрватске границе и Дунава, и 18 км од Сомбора. Због водених токова који га окружују, популарно се назива водено насеље (карта 1). Из Бездана на путу према Сомбору, прелази се преко моста на речици Плазовић, према суседном селу Бачки Моноштор неизбежан је Велики Бачки канал, а према такође суседном селу Колут налази се водени ток Бели Јарак. Из Бездана полази Велики бачки канал (Бездан-Бечеј), и Канал Дунав-Тиса-Дунав, док се Бајски канал, који долази из Баје (Мађарска), ту завршава. Налази се у околини Специјалног резервата природе „Горње Подунавље“ са изузетним заштићеним екосистемима. Један од дозвољених начина коришћења оваквих екосистема је и њихово туристичко коришћење.

Карта 1. Географски положај Бездана
Map 1. Geographical position of Bezdan

ПРИРОДНИ И АНТРОПОГЕНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА РАЗВОЈ ТУРИЗМА

Подручја око Бездана, захвата делове две целине: лесну терасу и алувијалну раван. Лесна тераса пружа се у виду фрагмента, у делу између Бездана и Бачког Моноштора, који дубоко залази у унутрашњост Бачке. У геолошкој грађи лесне терасе преовлађује сувоземни, барски и преталожени лес дилувијалне старости (Букуров, 1975). Алувијална равна Дунава је за 3 до 4 м нижи геоморфолошки члан од лесне терасе. Састоји се од два нивоа: вишег, који река већ дуго није плавила и нижег који река сваке године плави приликом пролећних и раних летњих излива.

Климатске прилике у Бездану су мање или више идентичне са климом дела Панонске низије у коме се Војводина налази. На формирање климатских одлика овог простора утиче неколико фактора: положај унутар умереног климатског појаса, глобални положај унутар Европе, положај непосредно уз ток Дунава, геолошка подлога, утицај вегетације. Бездан се простира унутар умереног климатског појаса.

Подземне воде (фреатске и артешке) имају утицаја на биљни и животињски свет. Оне су значајан чинилац у формирању водених, мочварних, ливадских и шумских екосистема. Још 1912. године, бушењем бунара откривено је постојање лековите воде у Бездану. Први бунар бушен је до дубине од 282 м, али подаци о овој бушотини су током рата уништени. Друга бушотина досеже дубину до 326,69 м. Сматра се да је испод хумуса глина са различитим варијететима и песак до дубине око 50 м. Први слој воде ја на дубини од 8,5 до 46 м, а други од 300 до 325 м. Утврђено је да безданска вода припада алкално-муријатичним водама богатих јодом.

Најзначајнија хидролошка вредност овог простора је Дунав, чија матица представља западну границу резервата природе „Горње Подунавље“, што је уједно међудржавна граница између Србије и Хрватске. Дунав је главно хидролошко обележје код Бездана и заштићеног природног добра „Горње Подунавље“. Са бројним меандрима, рукавцима, ујезереним рукавцима, барама и адама, Дунав на овом простору ствара несвакидашњу хидрографску слику (слика 1).

Плазовић (Кићош), извире источно од Баје, а њен ток се највећим делом налази у Мађарској. У северозападној Бачкој Плазовић тече правцем север-југ, паралелно са Дунавом. Њена укупна дужина износи 128,47 км, док у нашој земљи дужина износи 52,47 км. Река се снабдева водом од падавина и фреатске издани.

Велики бачки канал је део каналске мреже Дунав-Тиса-Дунав, највећег хидросистема у Европи. Он спаја Дунав код Бездана са Тисом код Бечеја. Канал је дугачак 118 км (слика 2).

Канал Бездан – Пригревица протиче у дужини од 18 км. Он представља напајајући крак система Дунав –Тиса –Дунав, водом из уставе код Бездана.

Слика 1. Дунав код Бездана (извор: С. Луткић)
Photo 1. River Danube near Bezdan (source: S. Lutkić)

Слика 2. Велики бачки канал у Бездану (фото: С. Луткић)
Photo 2. Great Backa channel (source: S. Lutkić)

Бајски канал се протеже паралелно са Дунавом, од Баје до Великог бачког канала, са којим је спојен преко преводнице и уставе Шебеш Фок. Изграђен је у периоду од 1872. до 1875. године са циљем напајања Великог бачког канала водом, када се то није могло изводити преко безданске уставе (Божић, 1998).

Барачка се протеже правцем исток-запад. Овај рукавац је очигледан пример утицаја човека на хидрографију овог подручја. Барачка је у једном сектору пресечана одбрамбеним насипом. Пресечени део рукавца се зове Мртва Барачка.

На простору Бездана и околине, налази се неколико подтипова и варијетета земљишта: чернозем слабо огајњачени, чернозем огајњачени са флекама солођа, алувијално песковито зељиште, алувијално иловасто земљиште, алувијално забарено земљиште, алувијално земљиште на ритској црници, ритска црница карбонатна, ритска црница безкарбонатна, мочварно глејно земљиште (Ковачевић и други, 2000).

Бездан је смештен у непосредној близини Специјалног резервата природе „Горње Подунавље“ које се налази у шумо – степском подручју, где се биљни свет услед близине реке, незнатних висинских разлика, као и благо усталасаног рељефа развија под утицајем земљишта, подземних и плавних вода. Богатство биолошке разноликости представља 51 биљна заједница, које изграђује преко 1000 биљних врста. Део овог богатства огледа се у присуству 55 врста риба, 11 врста водоземаца, 9 врста гмизаваца, 230 врста птица и 51 врста сисара, као и огроман број бескичмењака, од којих се издваја фауна лептира са преко 60 врста дневних лептира (Стојановић, 2002).

Археолошка налазишта у Бездану и околини говоре о томе да се човек овде наста нио пре 6.000 година. Први попис становништва је обављен 1746. и тада је забележено да су у селу живели Мађари, Немци, Чеси, Словаци, Хрвати и Срби. Према извештају Завода за статистику Општине Сомбор, укупан број становништва забележен у априлу 2002. године је 5.263 становника. Од тога, према националној и етничкој основи, највише има Мађара, затим Срба а најмање Рома, Бугара и Словака.

Пре отприлике 5 година у Бездану се пољопривредом бавило око 200 већих домаћинстава и обрађивало око 2.700 ха земље. Домаћини су се бавили ратарством, и нешто мање сточарством. У “ПП Бездан” било је запослено 350 људи и 100 сезонаца.

Данас се бездански пољопривредници и даље баве претежно ратарством и располажу са око 2.700 ха земље у приватном власништву. Регистровано је око 1.000 пољопривредних газдинстава. У последње две године има помака у правцу гајења воћа и поврћа, као и примене најсавременије технологије у производњи, прехрани и заштити пољопривредних култура. Све то упућује на добру основу за развој неких облика сеоског туризма као што су агротуризам, гастротуризам, екорурални и други.

Бездан представља панонски тип насеља, улице се секу под правим углом. Улице су углавном под каменом подлогом или су асвалтиране, а свега мали број без икакве подлоге. Свака улица има асвалтну стазу и са обе стране дрворед. Велика површина хатара условила је изградњу привремених станова радника и стоке (салаши), да би се што рационалније искористио фактор време. Изграђени су од слабог материјала, а састоје се од собе, кухиње и у продужетку од штале. Поседују и низ помоћних грађевина, шупу, тор, чардак и друге објекте (Томић и други, 1996).

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ

Културни туризма има за циљ привлачење недомицилног посетиоца, који понекад нема јасну представу о културном добру које посећује. Стога, успешан производ културног туризма мора бити обликован тако да се води рачуна и о оваквом посетиоцу (Хаџић и други, 2005). Потреба конзумирања доживљаја захтева да производ буде трансформисан у такав производ који ће имати довољан степен атрактивности да привуче туристе.

Капела Свете Тројице је најстарији сачувани римокатолички споменик у Војводини који је подигао народ. Капелу су подигли верници: Хрвати, Мађари и Срби, становници села Штрбац (Sterbácz) и пустаре Бездан између 1710/20. године. У првим деценијама богослужење у капели су служили фратри фрањевачког реда из Сомбора. Касније је припала Безданској жупи, а одржавали су је верници (слика 3).

Према предању, почетком XVIII века, 2 км јужније од данашњег Бездана, у селу Штрбац живели су Хрвати, Мађари и Срби. Бавили су се претежно овчарством. Када је једне године дошло до великог помора оваца, због болести која је харала, овчари су се заветовали да ће, уколико сузбију епидемију, подићи, у знак захвалности, капелу. Епидемија је прошла, а верници су изградили капелу (данас на углу Пусте улице и Сомборског пута поред Дома културе). Тако је настала данашња заветна капела Св. тројства (Бала, 1984). Покренут је поступак за проглашење капеле за споменик културе, а табла са одговарајућим натписом већ се налази на објекту.

Прву **католичку цркву** су изградили насељеници четрдесетих година XVII века. Зидови су били од прућа, а кров од трске. Године 1755. црква је уништена. Почетком 1837. у разним срединама почело се размишљати о изградњи нове цркве. Јожеф Ковач (Kovács József), бележник, био је против градње још једне цркве и парохије, истичући да становништво није толико богато да би то могло поднети. Поглаварство Бездана залагало се за нову цркву, на месту старе. На крају је прихваћен став поглаварства. Градња је почела априла 1846., а завршена децембра 1847. године.

„Шлајз“ (преводница) на Дунаву изградио се у периоду између 1854. и 1856. године. Овде је први пут у Европи коришћен бетон за градњу објекта на води и у води. Цемент је печен на лицу места. Завршетком овог објекта и новог крака Францовг канала, од Ду-

Слика 3. Капела Свете Тројице (фото: С. Луткић)

Photo 3. Chapel of St. Triple (source: S. Lutkić)

нава до „Чешке ћуприје“, улаз у канал премештен је из Бачког Моноштора у Бедан. Објекат је рађен према пројекту Ференца Михалика. При нормалном водостају каналом је омогућена пловидба лађе дужине до 62 метра, са газом до 2 метра. Да би градња била јефтинија, запошљавани су, углавном, неквалификовани радници. Градња се одвијала тако што је бетон обичном направом у гвозденим сандуцима спуштан под воду, где су сандуци отварани. Објекат је стајао 800.000 форинти. Повољно је утицало на цену коштања објекта то што је уместо цигле коришћен бетон. Спомен плочу од мермера израдио је вајар Антал Геренди. Уз велико славље, објекат је предат на употребу (Бала, 1984).

Најагилније и најорганизованије занимање у Бездану били су ткачи. Ткачи су и данас сачували свој занат и због тога Бездан има нешто оригинално, по чему је јединствен у Европи. То је **ткачница свилоног дамаста** која данас послује под називом „**Новитет-Дунав**“ а.д. **Бездан** (слика 4). Под овим именом ткачница је на тржишту текстила остала позната од 1951. стварајући и чувајући име – бездански дамаст. Безданско ткачко занатство потиче из XVIII века, а ткачку традицију унапређује и из основе мења Јанош Смит, уметнички ткач, који се у Бездан доселио 1871. Тада се ткало на разбојима који су били најсавременија технологија. Та иста технологија и исти разбоји очувани су до данашњих дана што производима фирме „Новитет-Дунав“ а.д. На дрвеним разбојима тка се свилени дамаст од природних предива, високе и fine обраде од ког се праве столњаци, салвете и постељина за угоститељство и домаћинства. Ткачница дамаста проглашена је за културно добро под заштитом државе, а њени производи имају право ко-

Слика 4. Производи од свиленог дамаста (извор: www.bezdan.org.yu)

Photo 4. Souvenirs made of silk damast (source: www.bezdan.org.yu)

ришћења стилизоване шаке „hand made“ као производ старог заната. Израда може бити по жељи купаца који сами могу бирати величину, дезен и боју, а постоји и могућност израде амблема у ткању. Такође, сачувано је жакард ткање са применом бушених картица. Сваки производ од свиленог дамаста је сувенир јер је производно и географски одређен и везан за ткачницу дамаста у Бездану. Ткачница је чланица Асоцијације старих, уметничких заната из Сомбора која ради под покровитељством принцезе Катарине Карађорђевић. Чланица је и Удружења предузетника Сомбор, у оквиру ког учествује на многим сајмовима занатства и етно фестивалима (Тривуновић, 2007).

НАРОДНА НОШЊА, ФОЛКЛОР И МАНИФЕСТАЦИЈЕ

Мађарско становништво у Бездану и овим крајевима северозападне Бачке у прошлости је чинило већинско становништво, тако да најстарији подаци говоре о развоју мађарске народне ношње. Ношња за девојке и жене имала је предвиђене норме. Девојке су носиле бокорасте сукње до колена, а жене испод колена, док су девојке на грудима могле имати нешто већи изрез од жена. За украс су користили чипку, плетење и бордуре. Сукње су најчешће биле црвене са ситним цветићима. Носиле су кратке квадратне кецеље. На ногама су имале беле чарапе до колена и црвене шпицасте чизме са високом потпетицом или ТОПАНКЕ – црне полуципеле. Код мушкараца коса је била дуга до рамена, бркови су били штучовани (сечени) у шпиц. Лети су ишли гологлави, а зими су носили црне капе од овчије коже. Кошуље су имали од жућкасто белог сељачког платна без крагне са вишим оковратником и са широким и дугим рукавима, око врата везивали су пантљику (траку) да би је стегли. Од истог материјала имали су до бокова широке гаће које су везивали у струку гајтаном да би биле што набраније. Одгоре су загртали кабанице или кожухе (бунде) од овчије коже.

Безданска народна ношња формирала се у другој половини XVIII века, да би развојем привреде и утапањем у средину изгубила значај и форму у другој половини XX века. Неки Безданци тврде да је после Другог светског рата почела да се гаси мађарска песма и игра. Данас постоји КУД „Петефи Шандор“ које се бави извођењем позоришних комада, глумци аматери су део овог културног уметничког друштва. Уз КУД постоји секција за плес и *Клуб старих заната* који чине Жене спретних руку, Piros Rozsa (Црвена ружа) и ткачница дамаста „Новитет-Дунав“. Баве се везовима, хеклањем, украшавањем ускршњих јаја и израдом керамике, док ткачница дамаста израђује столњаке, салвете и постељину од природних предива, високе и fine обраде.

Традиционална манифестација „Безданске туристичке недеље“ која се одржавала сваке године јула месеца са разноврсним културним, спортским, кулинарским и другим приредбама привлачила је велики број страних туриста. Учесници програма, састојали су се од чланова организација удруженог рада, спортских и других организација Бездана и општине Сомбор, и гостију из места суседних општина и из суседне Мађарске. Из године у годину, приредбе су привлачиле све већи број учесника и посматрача, домаћих и страних туриста. Од посебног значаја треба истаћи да се овим приредбама допринело развијању навика код наших радних људи да слободно време обогате разноврсним садржајима и доживљајима. Безданске туристичке недеље отварале су се дефилеом учесника улицама места од Бродоградилишта где су се одражавали народни митинзи и културно-уметнички програми. Током целе недеље богат програм је садржао: такмичење у стрељаштву, фудбалску утакмицу, приредбу секција жена из Бездана (Безданска чарда), програм спортова на води, отварање „стазе виталности“ (пешачка стаза), такмичење у спортском риболову (екипно и појединачно), финално такмичење за „Златни котлић“ општинско првенство (Безданска чарда), пливачки маратон-традиционално такмичење војвођанских пливача на стази од Бајског канала до Дунава, и финале масовних пливачких такмичења у општини, завршна приредба, ауто-мото трке, брзинске трке чамаца (Сомбор – Б. Моноштор) (Туристичка организација Сомбор, 2008).

На Бајском каналу одржавало се такмичење спортских риболоваца. У пецању на пловак учествовали су чланови удружења и гости из Баје (Мађарске). Такмичење за „Златни котлић“ одржавало се сваке године у једном од места подунавске регије. То је била смотра најбољих куvara рибљих специјалитета из котлића, изабраних представника свих подунавских општина у нашој земљи.

На програму завршне приредбе која се такође одржавала на обали Дунава на Безданској чарди, одржавало се такмичење плесних парова и избор Лепотице БТН. Почетком 2008. године на иницијативу удружења грађана „Пулс“, окупила су се сва удружења грађана и спортски клубови из Бездана како би заједнички реализовали пројекат обнављања ове старе безданске традиције прекинуте током деведесетих године и поново оживели ову манифестацију.

ТРЕНУТНО СТАЊЕ ТУРИЗМА

Један од основних задатака политике развоја туризма јесте предузимање активности на истраживању могућности за развој различитих облика туризма, односно утврђивање мера за репозиционирање Бездана као атрактивне туристичке дестинације. У односу на предходно изложене елементе туристичког развоја, стање туризма

у Бездану, данас је на веома неразвијеном нивоу. Не постоје организовани програми који би угостили туристе и дочарали им димензију екоруралног карактера овог подручја које одређује ниво традиционалности друштвених структура као и природних вредности. Посета релативно недирнутим областима природне, као и сви пратећи културни објекти из прошлости и садашњости, још увек су само део планирања туристичког производа.

Природни и антропогени потенцијали у Бездану, захтевају један организовани приступ развоја туризма. Веома је битна подршка локалне заједнице, јер су резиденти најбољи промотери туризма на дестинацији. Међутим, велики проблем представља што не постоји служба за унапређење и развој туризма у селу. Смештајни капацитети представљају велики недостатак у туристичкој понуди. Постоји неколико невладиних организација чији пројекти повољно утичу на развој еколошког, руралног и културног туризма у Бездану.

Еколошко друштво „Озон“ (слика 5) основано је 2002. као нестраначко, невладино и непрофитно удружење добровољно организованих грађана, чији је циљ развој екологије на подручју Бездана и развој свести о значају и утицају екологије.

Удружење грађана „ПУЛС“ основано је као нестраначко, навладино и непрофитно удружење грађана чији је циљ реализација мултиетничких, културних, спортских и других програма у циљу комуникације и толеранције између етничких заједница и стварања боље понуде и избора живљења у Бездану. Удружење је основано 2004. на иницијативу десетак незадовољних становника Бездана. Оно настоји да скрене пажњу колико је свима у интересу да се позитивно односе према стварима које служе да задовоље потребе становника у селу.

Удружење спортских риболоваца „Шаран“ у Бездану основано је 1951. Представља најстарије регистровано удружење ове врсте у Србији. Удружење је уједно и оснивач Риболовачког савеза Војводине.

На сугестију чланова Асоцијације за развој Сомбора и г-ђе Славице Перишкић из АДФ (Америчке фондације за развој) 2005. године, отпочели су разговор са мештанима, за оснивање **Асоцијације за развој Бездана и околине**. Циљ оснивања асоцијације је развој економског, туристичког, еколошког, здравственог и спортског развоја Бездана и околине (Месна заједница Бездан, 2008).

Најуспешнији спортски бездански клуб је кајакашки клуб **„Дунав“**. Уз марљив рад, одличну организацију и талентоване такмичаре, доноси успех. Такмичари су у домаћој и међународној конкуренцији остварили вредне резултате.

Месна заједница „Бездан“ је 2008. у великој сали МК, била домаћин званичног отварања канцеларије **цивилне организације „Подунавље“ (Dunatáj)**. Циљеви ове организације, у шта спадају образовање људи за писање пројеката и пружање помоћи приликом конкурисања за средства разних фондова, изградња инфраструктуре, саветовање руководиоца малих и средњих предузећа, сарадња са другим цивилним организацијама и др. Велику подршку Бездан има и од стране месне заједнице „Бездан“ и Туристичке организације општине Сомбор (ТОС).

Екорурални туризам би требао да:

1. учини оптималним коришћење ресурса, помажући очувању природног наслеђа и биодиверзитета
2. поштује социо-културну аутентичност домаћина, штити њихово културно наслеђе и традиционалне вредности и

Слика 5. Еколошка табла (www.bezdan.org.yu)

Photo 5. Ecological board (www.bezdan.org.yu)

3. обезбеђује одрживо дугорочно пословање стварајући економску корист као допринос смањењу сиромаштва.

МАТЕРИЈАЛНА ОСНОВА ТУРИЗМА

Највећи недостатак у комплетирању туристичке понуде Бездана јесу смештајни капацитети. У ероруралном туризму основни смештајни капацитети су лежајеви у сеоским домаћинствима и околним салашима али и екоконачишта у самој заштићеној природи. Постоји веома мали број регистрованих смештаја у Бездану. Од сеоских домаћинстава регистровано је свега два домаћинства. Власница Канижаи Марија у оквиру свог домаћинства нуди три двокреветне собе. Флес Хилда се бави туризмом на салашу које поседује крај Бајског канала у викенд насељу „Кенђија“. Такође у свом домаћинству располаже са две собе, једну четворокреветну и једну трокреветну. Поседује велико двориште са воћњакком, и како сама каже, могућност одмора и ужитка под крошњама воћки које красе њено двориште.

Салаш „Флес Ранч“ у викенд насељу „Кенђија“ крај Бајског канала, нуди 8 категоријаних лежајева апартманског типа. Пре две године власници салаша су почели са обнављањем аутентичног, наслеђеног салаша, водећи рачуна да сачувају његов првобитни изглед уклопљен у природно окружење. На плацу од 10 ари простире се воћњак, уређен цвећњак и травњак, наткривене терасе, мол над водом и три чамца. Налази се и сазидана кућица за припремање котлића, роштиља и печења на ражњу. У својој туристичкој понуди поред смештаја, нуде организовање једнодневних излета за ученике и пензионере, припремање домаће хране, могућност јахања коња, вожња чамцем и пецање. У свом породичном послу, власници салаша имају 30 јутара земље, а како од домаћих животиња имају и краве, гостима ће се у понуди наћи и домаћи сиреви.

Околина Бездана позната је по неколико чарди, а оне опет по рибљим специјалитетима. Таква је и **чарда „Шебешфок“** која се налази се у прелепом и пријатном ам-

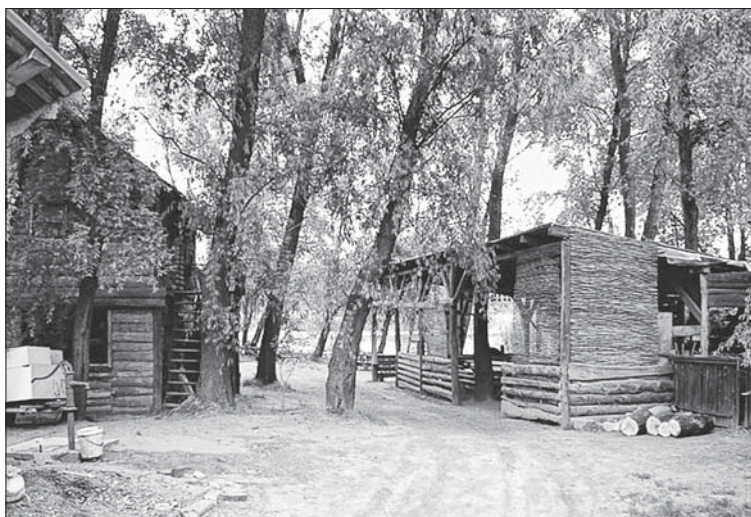
бијенту у воденој мрежи Дунава, канала ДТД и Бајског канала у оквиру викенд насеља „Шебешфок“. Сала чарде, тераса и понтон имају капацитет за 240 гостију. Планира се уређење соба за смештај посетиоца у склопу чарде. Понуда чарде јесу рибљи и месни специјалитети. У окружењу од 4 км око чарде пружа се могућност уживања у лову и риболову. Љубитељима лова омогућује се лов са професионалним водичем.

На Дунаву код Бездана, налази се још једна од многих чарди. **Чарда на Дунаву** је некадашњи угоститељски објекат ДОО „Турист“ из Бездана. Садашња чарда је нова, грађена је од тврдог материјала и налази се на месту старе, тршчаре, која је изгорела после другог светског рата. Ту су воде, поглед на барањску страну и шуме, што се протежу на север до јужног руба зимовника дунавске Барачке. У шуми уз Дунав и зимовник, последњих 20 година изграђено је око 300 кућица за одмор радних људи из Бездана, Сомбора, Суботице, Куле, Врбаса. О овом пределу, о урбанизацији излеташта и другим потребама грађана брине се туристичко друштво „Барачка“. Чарда у новом руху има капацитет од 250 места у ресторану и 560 места на тераси на отвореном. Боравком на Безданској чарди излетници и гости су обogaћени новим сазнањима и историјском прошлошћу и географским занимљивостима предела који је одувек привлачио пажњу пролазника. У викенд насељу „Барачка“ уз обалу Дунава, налази се **Чарда „Пикец“** који у својој понуди има јединствен рибљи паприкаш, рибу са тањираче, роштиљ и све што се поред Дунава пожелети може.

У Бездану је од недавно отворен **Етно ресторан „ЦАР“**, који у свом аутентичном објекту нуди јела са роштиља, јела од рибе, а специјалитет је јунећи паприкаш са сиром и чварцима. Располаже капацитетом од 60 места.

Постојање лековите воде у Бездану откривено је још 1912. бушењем бунара. Утврђено је да вода из безданске бање припада реду алкално-муријатичних вода богатих јодом. Тек 1938. почиње да ради „Градско хигијеско купатило“ са седам када и седам тушева, који раде све до 1961. Дуго времена Бездан није користио лековитост своје воде. Још 1955. је Бездан након извршене детаљне хемијске анализе воде из првог бунара, донео одлуку о оснивању здравствене установе под називом „**Јодна бања Бездан**“. До реализације овог плана долази тек 1961. када је у близини бушотине изграђен први стационар за смештај болесника и затворен базен за хидротерапију. Истовремено почиње примена и кинези и радне терапије у циљу лечења локомоторног апарата. Године 1970. Бања губи општи туристички карактер јер улази у састав сомборске Опште болнице под називом „Болница за рехабилитацију Бездан“. Од 1975. лечилиште у Бездану носи назив „Служба физикалне медицине и рехабилитације-Бездан“, а налази се као ООУР у саставу Медицинског центра „Др Р. Симоновић“ из Сомбора. Минерална вода припада категорији алкалних хидрокарбонатних вода богатих јодом са температуром од 26°C и 37°C. Лечење термоминералном водом спроводи се искључиво купањем. Лечилиште у Бездану је на добром путу да постане савремено опремљен бањски центар. Неопходан је комплексан захват на валоризацији туристичке вредности овог краја и унапређење свих садржаја туристичке понуде (Лашков, 1982).

На предивним безданским теренима Специјалног резервата природе „Горње Подунавље“, налази се **Еколошка учионица „Барачка“** у месту Барачка. Специјални резерват представља плавну зону у Европи окружена водом, шумом, мрежом канала, Дунавом, хидро системом Дунав-Тиса-Дунав и Бајским каналом. Воде су богате слатководним рибама. Предео обилује лековитим шумским биљем и бројним врстама печурки. Еколошка учионица је основана 1998. због потреба за подизањем еколошке и

Слика 6. Еколошка учионица „Барачка“ (фото: С. Луткић)

Photo 6. Ecological school-room Baračka (source: S. Lutkić)

културне свести. Представља идеални простор за изучавање екосистема шума, ливада, стајаћих и текућих водотокова. Располаже са 140 места у руралном амбијенту. Уређен је травнати простор за 20 шатора за максимум 80 особа. Паркинг је осигуран за 20 аутомобила и 3 аутобуса. У оквиру Еколошке учионице постоји кантина. Смештајни капацитети чине једну шумску кућу (3 лежаја), један риболовачки дом са 4 собе (по 4 лежаја) и ново уређен санитарни чвор (слика 6).

Програм учионице намењен је првенствено ученицима основних и средњих школа и студентима факултета. Сет едукативних програма у природи чине: „Основе заштите животне средине“, „Мала школа спортског риболова“, „Школа веслања“, „Скаутске вештине – преживљавање у природи током целе године“, „Логоровање од маја до септембра“ и „Едукативна стаза здравља“. Стаза здравља налази се преко пута мостића који води у шуму. У оквиру еколошке учионице организују се радионице за израду употребних вредности од дрвета, трске, глине и цвећа. За организовање рекреативних активности постоје одлични услови за: спортски риболов, веслање, трчање у природи, оријентација у природи. За разгледање препоручује се: Посматрање шумских и барских птица, барског биљног и животињског света, у близини је преводница из 1856. и место одигравања батинске битке из Другог светског рата. У непосредној близини Еколошке учионице налази се пешчана плажа у предивном заливу Дунава. За изнајмљивање на располагању је 7 чамаца за 4 до 6 особа. Еколошка учионица представља идеалан простор за презентацију и неговање заборављених заната и неговање културне баштине.

На Дунаву се налази викенд насеље „Барачка“, на Великом бачком каналу „Шебеш-фок“, на Бајском каналу „Кенђија“ и на језеру Корлатош, које представља некадашњи рукавац Дунава, налази се викенд насеље „Корлатош“. Ова насеља представљају идеална места за одмор, шетњу, пецање, купање, разне спортове на води и друге активности. Већина власника викендица имају жељу да своје викендице уреде за смештај и боравак туриста. Међутим, слаба информисаност и недовољна едукација становништва, један је од разлога њихове недовољне категоризације.

ПРЕДЛОЗИ И МЕРЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ТУРИСТИЧКЕ ПОНУДЕ

Екотуризам и сеоски туризам су данас тренд у свету, а ми имамо све предуслове за његово унапређење. У Војводини постоје села и салаши који су више модернизовани, бежећи од слике правог сеоског туризма. Они нуде луксуз, али не и мирис и укус старих времена војвођанских села. Наравно, у широкој лепези понуде неки само то и траже, али има и оних који желе да искусе ону истинску руралну средину, сеоски угођај, културно-историјско просвећење и домаћу кухињу. Природне и културне вредности Бездана дају један виши степен атрактивности и предност за развој екоруралног туризма.

Туристи више не желе да буду само посматрачи туристичких дестинација. Они желе да буду и учесници у доживљајима које нуди дестинација, укључујући се у свакодневни живот локалне заједнице, што је посебно присутно у сеоском туризму. Пажња туриста се усмерава на еколошке проблеме, а „откривање природе“ постаје потреба савременог туристе. Очувану физичко географску средину, заштићену природу и антропогене туристичке мотиве који привлаче туристе Бездан као атрактивна туристичка дестинација, може да искористи како би унапредио своју понуду и пласирао производе на туристичко тржиште. Потребне су одређене мере како би се повећао квалитет услуга у туризму и допринело развоју туризма уопште.

Стратегијско и оперативно планирање у туризму мора бити повезано са ширим скупом иницијатива и развојним плановима локалне заједнице, посебно економским развојним плановима и плановима културног развоја. Планирању развоја руралног туризма мора се дати много већи значај, јер је то основа за бржи и одрживи развој једне сеоске средине. Велики недостатак представља одсуство организације за туризам која би била руководилац у планирању туристичког тржишта и креирала смернице у спровођењу одређених планова и пројеката. Ово укључује и побољшање услуга у транспорту, паркирању, хотелском, пансионском и приватном смештају и угостиљству. Потребно је укључити домицилно становништво и едуковати их у смеру категоризације својих домаћинстава, викендица и салаша. Сарадња локалне власти са државним сектором требала би да промовише своје пројекте у циљу развоја рецептиве у селу и могућност њиховог финансирања преко подстицајних средстава.

Постојање невладиних организација, а посебно асоцијације за развој туризма на локалном, регионалном и националном нивоу, представља снажан подстицај развоју руралног туризма у селу и туризма уопште. Удруживањем локалне заједнице са организацијама за развој туризма и локалним предузетницима има за последицу размену информација, размену добара и услуга, али и међусобно разумевање.

Морају се узимати у обзир капацитети места и његови физички, природни и културни лимити. Туристички развој мора бити у складу са локалним лимитима и мора се вршити сталан мониторинг у току реализације плана развоја и његово вредновање. Важно је израдити индикаторе који мере утицај туризма на локалну заједницу. На основу солидарности и узајамности, могу се развити специфични начини живота који локалној заједници дају посебне квалитете и могу их разликовати од других. Културне активности, догађаји, подршка и помоћ у развоју туризма мора имати подршку локалне заједнице. Као главни актер и највиши орган у Бездану јесте Месна заједница, која поред својих основних обавеза има за задатак ангажовање свих релевантних фактора локалне заједнице – домаћинства, појединаца, предузећа, организација,

цркве, школе у образовни процес са циљем унапређења развоја локалне заједнице. Могућа је и финансијска подршка од стране месне заједнице за различите манифестације и пројекте. Сарадња са невладиним организацијама и локалним предузетницима, укључујући подршку јавног сектора за развој, дала би позитивну слику једне локалне заједнице која ради на остварењу заједничких циљева усмерених ка развоју локалне средине и села као туристичке дестинације.

СЕГМЕНТИ ПРОИЗВОДА РУРАЛНОГ ТУРИЗМА

Богатство, очуваност и атрактивност природних ресурса, велики број традиционалних пољопривредних домаћинстава, као и све већи интерес међународног тржишта за доживљајима, чврста су подлога за развој екоруралног туризма и његових модалитета у селима као што је Бездан:

- *Агротуризам и рурално искуство (сеоски туризам)* – неке локације са понудом сеоског туризма пружају туристима прилику да се укључе у свакодневни сеоски живот кроз могућност посматрања или учествовања у традиционалним пољопривредним радњама.
- *Активности у природи и културни туризам* – обухвата рекреацију и одмор (лов, риболов, пешачење, јахање, бициклизам), као и културу, историју, археологију и остале карактеристике одређеног руралног подручја.
- *Екотуризам* – туризам који подржава заштиту природних ресурса и као такав сегмент производа сеоског туризма потребно га је усмерити ка релативно недирнутим областима природе.
- *Остали комбиновани облици руралног туризма* – односе се на догађаје, фестивале, рекреацију на отвореном, производњу и продају локалних сувенира и пољопривредних производа, који представљају секундарне мотиве доласка туриста у рурална подручја.

Гастрономска понуда – Потребно је радити на усавршавању промоције домаће хране припремљене на традиционалан начин. Пре свега, паприкаш из котлића прва је асоцијација на подунавска насеља. На паприкаш се неизоставно надовезује локални произвођачи млевене паприке, од којих су неки прави уметници овог заната. Везано за добру паприку, сигурно су и сухомеснати производи, који су прави кулинарски угођаји за госта који га није пробао или ретко има прилику. Поједине чарде нуде специјалитете од сушене, димљене, речне рибе. О воћарима и њиховим ракијама да не говоримо. Убирање плодова може се повезати и са категоријом „радног туризма“ који је све популарнији у свету. То значи да се туристи омогући да сам убере плодове и учествује у њиховој преради, и на крају такав производ и купи.

ТУРИСТИЧКА ПРОПАГАНДА

Позитивна слика коју потенцијалном туристи даје општа туристичка пропаганда важна је претпоставка успеха комерцијалне пропаганде. Општи принципи туристичке пропаганде, којим се постижу жељени циљеви, су следећи:

- *Ефикасност пропаганде* – циљ је стварање добре представе о дестинацији која је предмет пропаганде.
- *Указивање на уникатност (јединственост) дестинације*
- *Стварање снажног, позитивног утиска о дестинацији* – циљ је давање јаког мотива потенцијалном туристи за посету дестинацији, која пружа оно што у његовом месту нема.
- *Прилагођавање текста у пропагандом материјалу образовном нивоу циљне групе* – циљ је не користећи клише конвенционалног језика пропаганде, привући потенцијалне туристе.
- *Стварање јасне представе о могућој корисности путовања* – циљ је пружити помоћ туристи да јасно сагледа шта му путовање пружа, у складу са његовим друштвеним, економским положајем и културним капиталом који поседује.
- *Употреба адекватних графичких, огласних, пројекционих средстава и других средстава туристичке пропаганде* – циљ је стицање што боље визуелне представе о понуђеној дестинацији.
- *Истицање свеукупне атрактивности дестинације* – циљ је стицање укупног утиска о дестинацији, на основу локалне културе, лепе природе, културног наслеђа и развијене инфраструктуре.

Бездан као једна атрактивна дестинација може да задовољи жељене циљеве туристичке пропаганде. Туристичка пропагандна средства обезбеђена су као део промотивног материјала од стране Туристичке организације Сомбор.

Графичка средства попут проспеката као што су брошуре, израђене су у циљу промовисања туристичке и угоститељске понуде у Бездану. Постоје и календари разних фирми који кроз слике приказују Бездан. Међутим, потребно је укључити сву постојећу туристичку понуду у израду брошура које би се нашле у рукама потенцијалних туриста. Публицистичка издања попут различитих чланака, репортажа, часописа и новина омогућила би још већу заинтересованост посетилаца. Израда фо-

Слика 7. Рукотворине од дрвета (фото. С. Луткић)
 Photo 7. Handicrafts made of wood (source: S. Lutkić)

тографија попут разгледница омогућиле би страним туристима да пошаљу поздрав својим пријатељима и промовишу Бездан као идеалну дестинацију.

Интернет странице Бездана израђене су и постоје. У складу са свим одговарајућим информацијама задовољавају одређене потребе сваког потенцијалног туристе. На страницама www.bezdan.org.yu могуће је пронаћи информације на више језика (српски, мађарски, енглески и немачки). Оно што је обавезно је да се свакодневно допуњује, мења у складу са тренутним стањем и уводе новине како би понуда и интересовање стално скретало пажњу сталних посетилаца, али и оних који се први пут срећу са безданском понудом. Било би пожељно да постоји презентација или кратак филм на CD-у о најактуелнијим туристичким понудама.

Огласна средства попут огласа у штампи или билборди имали би много већи ефекат на пажњу потенцијалних туриста. Рекламе угоститељских објеката и салаша посебно би привукле пажњу. Њихово појављивање далеко од општине утицало би на шири аспект рекламирања.

Просторно-пластична средства тј. учешће на сајмовима уз опремљен простор са разним предметима и могућим и постојећим сувенирима (слика 7).

Пројекциона средства то јест, пропагандни филм или видео запис о Бездану са свим туристичким потенцијалима и понудом, који би нашао место на некој од телевизијских станица, на сајмовима или у продаји и на тај начин информисао много већи обим потенцијалних туриста који би посетили Бездан.

КВАЛИТЕТАН ТУРИЗАМ РУРАЛНОГ ПОДРУЧЈА

Екорурални туризам је значајна компонента интегралног и одрживог развоја и ревитализације насеља у близини заштићених природних резервата, као и компонента која недостаје у подстицају развоја локалног тржишта за пољопривредне и непољопривредне делатности на селу, као и посебан подстицај запошљавању. Очуваност природне средине, културно наслеђе и локална заједница су основни предуслов за развој екоруралног туризма, а то су уједно и основни потенцијали Бездана. Постојање Специјалног резервата „Горње Подунавље“ употпуњује слику ове руралне средине, дајући јој оквир здравог природног окружења и његове аутентичности. Очување животне средине и уживање у њеним благодетима, свакако је предуслова за развој еко-туризма. Међутим, нису само свет дивљине и атмосфера у опасности од загађења него су често угрожене и домаће заједнице, њихова традиција, култура и њихови споменици. У очувању природне и културне баштине једног сеоског окружења, развој екоруралног туризма представља важну карику у реализацији свих мера неопходних за његово спровођење.

Да би се рурална подручја као што је Бездан могла укључити у туристичку понуду, потребни су одређени предуслови. Поред опремљености простора и објеката, неопходно је припремити становништво за прихват гостију. Укључивањем сеоског становништва у туристичку привреду, потребно им је указати да поред могућности које пружају, морају да имају и жељу и способност да би пружили квалитетну услугу и задовољили очекивања гостију који бораве у њиховим домаћинствима (Стаменковић, 2003).

ЗАКЉУЧАК

Иако постоје бројни недостаци у развоју екоруралног туризма у Бездану, уз помоћ локалне заједнице, невладиних удружења и радно способног становништва уз помоћ државних установа, могуће је развијати овај вид туризма у селу. Основа за наступ, како на домаћем тако и на иностраном тржишту, јесте квалитетан туристички производ руралног подручја. Укључивањем локалне заједнице, јавног и приватног сектора, невладиних организација и туристичких организација, утицао би квалитетније на развој туризма у Бездану.

Неопходно је оспособљавање и едуковање становништва, додатно образовање, добра организација и маркетиншке активности. Постојање невладиних удружења у Бездану већ чини прве кораке како би створиле препознатљиву туристичку дестинацију Бездана. У реализацији многобројних планова и пројеката, недостају финансијска средства за њихову реализацију. Зато је потребно упутити их да редовно прате информације о кредитима и донаторским средствима Министарства, као и средства из фондова прекограничне сарадње, а све у циљу унапређења квалитета туристичке понуде. Сви учесници у туризму морали би да прате сајт Министарства финансија, туризам и осталих, посећују сајмове и стручна предавања.

Разлози за развој екоруралног туризма у Бездану, с једне стране омогућили би очување културног наслеђа и укључио би се један број економски неактивног становништва у овај вид привређивања и проширио би пољопривредну производњу, док са друге стране туристи би били у могућности да осете предности здравог и еколошког живота једне очуване природне средине.

Бездан по свом положају, природним лепотама и прошлости представља привлачно туристичко место. Повољан саобраћајно географски положај, мултиетничност и мултикултуралност представља добру основу за међународну сарадњу страних туриста као потенцијалних посетиоца. Уз добро остварену организацију и вредан рад, Бездан би могао постати прави бисер екоруралног туризма, али и покретачка снага одрживог развоја целог региона. Као такав, представљао би незаобилазну атрактивну дестинацију на туристичком тржишту.

ЛИТЕРАТУРА И ОСТАЛИ ИЗВОРИ

1. Бала, Ф., (1984): Хроника Бездана до 1944. године, Месна заједница Бездан, Бездан.
2. Богдановић, Ж., и други, (1994): Општина Апатин, Географске монографије војвођанских општина, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
3. Божић, Ђ., (1998): Основна каналска мрежа хидросистема Дунав-Тиса-Дунав на подручју западне Бачке, Мостонга и воде Западне Бачке, Културно-историјско друштво "Пролеће на ченејским салашима", Нови Сад.
4. Букуров, Б., (1975): Физичко-географске и антропогеографске прилике Војводине, Нови Сад.
5. Гашић, О., Јовановић, В., Попов, Р., Старчевић, Љ., Стојановић, С., (1995): Свеске Матице Српске, Грађа и прилози за културну и друштвену историју, Нови Сад.

6. Ковачевић, Б., и други (2000): Специјални резерват природе „Горње Подунавље“, предлог за стављање под заштиту као природног добра од изузетног значаја, Завод за заштиту природе Србије, Радна јединица Новом Саду, 2000.
7. Лазић, Л., и други (2007): Рурални туризам-скрипта, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
8. Лашков, М., (1982): Бањски туризам САП Војводине, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
9. Подаци Туристичке организације Сомбор, (2008).
10. Подаци Месне заједнице „Бездан“ у Бездану, (2008).
11. Стаменковић, И. (2003а): Могућности за организацију сеоског туризма у Ковиљу, Рурални туризам и одрживи развој Балкана – Rural Tourism and sustainable development of the Balkans, стр. 347-352, Други форум АЕЕРТ (Association of experts in eco-rural Tourism), 25-27 мај 2003. године, Крагујевац.
12. Стаменковић, И. (2003б): Становништво као значајан фактор развоја сеоског туризма у Ковиљу, Научно-стручни часопис из Туризма, бр.7, Савремене тенденције у туризму, хотелијерству и гастрономији у 2003., стр. 39-40, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
13. Станислава, Л., (2008): Могућности развоја екоруралног туризма у Бездану, Дипломски рад, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
14. Стојановић, В., (2002): Специјални резерват природе „Горње Подунавље“, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
15. Томић, П., и други (1996): Општина Сомбор, географске монографије војвођанских општина, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад.
16. Тривуновић, С., (2007): Стање и развој сеоског туризма у Бездану, Бездан
17. Хаџић, О., (2005): Културни туризам, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
18. www.bezdan.org.yu
19. www.backimonostor.com
20. www.somborvaros.org